

Uloga romskih pomagača u nastavi

Marciuš, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:138482>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-23**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Čakovec)**

PREDMET: Cjeloživotno obrazovanje

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Iva Marciuš

**TEMA DIPLOMSKOG RADA: Uloga romskih pomagača u
nastavi**

MENTOR: prof. dr. sc. Milan Matijević

SUMENTOR: dr. sc. Goran Lapat

Zagreb, rujan 2016.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
Sažetak	4
Summary	5
1. UVOD	6
2. PORIJEKLO ROMA	7
2.1. Porijeklo imena.....	7
3. SEOBE ROMA	8
3.1. Odnos prema Romima u Europi nakon doseljenja	9
4. SOCIJALNI USTROJ	10
4.1. Romska obitelj.....	10
4.2. Način života.....	11
4.3. Zanimanja Roma	12
5. ROMSKA KULTURA.....	13
5.1. Romska glazba.....	13
5.2. Književnost i umjetnost.....	14
6. JEZIK ROMA	15
7. RELIGIJA ROMA	16
8. POLOŽAJ ROMA U RH	17
8.1. Romi – autohtona nacionalna manjina u RH.....	17
8.2. Nacionalna zajednica Roma u RH.....	17
8.3. Romi u Međimurju	18
9. ODGOJ I OBRAZOVANJE ROMA U REPUBLICI HRVATSKOJ	19
9.1. Osnovnoškolsko obrazovanje	20
9.2. Odgoj i obrazovanje Roma u Međimurju.....	20
10. ROMSKI POMAGAČ	22
11. CILJEVI I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	25
11.1. Ciljevi	25
11.2. Hipoteze.....	25
11.3. Metodologija istraživanja	25
12. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA.....	28
13. ZAKLJUČAK	35

LITERATURA.....	36
PRILOZI	39
KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA	45
Izjava o samostalnoj izradi rada.....	46
Izjava o javnoj objavi rada	47

Sažetak

U ovom radu prikazano je istraživanje s romskim pomagačima o njihovoj svrsi u školi.

U teorijskom dijelu rada najprije se govori općenito o Romima, tj. opisuje se njihovo porijeklo te tijek seoba. U poglavlju o socijalnom ustroju bit će riječi o romskoj obitelji, načinu života i zanimanjima Roma. Nešto više o glazbi, književnosti i umjetnosti opisano je u poglavlju o romskoj kulturi, nakon čega se govori o jeziku i religiji Roma. Dolazak Roma u Hrvatsku i u Međimurje opisano je u osmom poglavlju. Isto tako u radu su navedena prava romske djece što se tiče njihovog odgoja i obrazovanja. Nadalje bit će riječi o tome kako su se stvari za romske učenike odvijale u Međimurju od 1972. godine. Teorijski dio rada završava s poglavljem o romskom pomagaču u kojem su pobliže opisani počeci rada romskih pomagača te što se sve očekuje od njih.

U ovom radu prikazano je kvalitativno istraživanje koje se provodilo pomoću polustrukturiranog intervjua. Sudjelovalo je 10 romskih pomagača s područja Međimurja, od kojih su 3 ženske i 7 muških osoba. U praktičnom dijelu analizirani su njihovi odgovori te na temelju toga doneseni zaključci o potrebitosti romskih pomagača u školama. Naime, romski pomagači su velika pomoć u komunikaciji između učenika i učitelja, posebno u prvom razredu. Isto tako poveznica su za bolju suradnju između romske zajednice i škole.

Ključne riječi: Romi, romski pomagač, nastava, suradnja, učitelj

Summary

The research on Roma assistants and their purpose in schools has been presented in this thesis.

In the theoretical part of the work, there are things about Roma people in general, their origin and the course of their move around the world. In the part of social system, there are examples on Roma families, their living habits and their jobs. Furthermore, there is the part on Roma culture - music, literature and art. Next, there is the part on Roma language and the religion. In the eighth part of the thesis, it is described how Roma people arrived to Croatia and Međimurje. Also, all the rights about Roma children's education, especially in Međimurje county from the 1972 forward, are explained in the work. The theoretical part of the thesis finishes with the part about Roma assistant and his beginnings working at schools and what is expected from him.

In the thesis, there has been conducted qualitatively research based on semistructural interview with ten Roma assistants from Međimurje, three women and seven men. In the practical part, their answers have been analysed and therefore, the conclusions about the very need of them have been made. Roma assistants are great help when it comes to communication between the teachers and the students, especially in grade 1. Also, they are the connection with the Roma community and the schools their children attend.

Key words: Roma people, Roma assistant, teaching, cooperation, teacher

1. UVOD

Svako dijete trebalo bi imati pravo na kvalitetno obrazovanje. Kad govorimo o Romima, već u ranoj dječjoj dobi treba se fokusirati na smanjenje nejednakosti i diskriminacije. Upravo je diskriminacija jedna od glavnih prepreka za potpuni obuhvat Roma obrazovnim sustavom i povećanja njihova prosječna stupnja obrazovanja te uz nisku kvalitetu osnovnih životnih uvjeta i pojavu samo-marginalizacije, ima razorne učinke po uspjeh mladih Roma u obrazovnom sustavu (Bagić, Burić, Dobrotić, Potočnik, Zrinščak, 2014). Mnogi istraživači slažu se da je najbolji način integracije Roma, obrazovanje. Međutim, postojeći hrvatski sustav nije prilagođen zahtjevima i posebnostima zajednica Roma. Potrebno je razviti obrazovni model koji će biti prilagođen potrebama i sposobnostima romske manjine, uzimajući u obzir njihovu tradiciju i određeni sustav vrijednosti (Lapat, Šlezak, 2010). Upravo zbog ovakve situacije u obrazovanju učenika Roma, uloga romskih pomagača u nastavi izrazito je važna. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (NCVVO) proveo je istraživanje „Pristupačnije i kvalitetnije obrazovanje Roma u Republici Hrvatskoj“ u kojem su ispitali učitelje o ulozi i korisnosti romskih pomagača. Istraživanje je pokazalo da učitelji razredne nastave smatraju da niti dobivaju, niti ne dobivaju adekvatnu pomoć romskoga pomagača. Prema dobivenim podacima učitelji razredne nastave smatraju da je romski pomagač uglavnom koristan u kontaktu s roditeljima Romima (NCVVO, 2010). U ovom radu ispitani su romski pomagači, te njihovo mišljenje o svojoj ulozi u školi, suradnji s roditeljima te o odnosima s učenicima Romima.

2. PORIJEKLO ROMA

Malo je povijesnih činjenica koje eksplicite govore o porijeklu Roma. Sve do XVIII. stoljeća kružile su različite hipoteze o postojbini romskog naroda. U dvije najilustrativnije legende Romi, koji žive u Indiji, kreću pod prisilom rata iz svoje domovine (Đurić, 1988).

Romi su vrlo neobična i brzo prilagodljiva etnička zajednica. Njihova matična zemlja nije u potpunosti definirana. Usprkos svim utjecajima sačuvali su svoj identitet, kulturnu baštinu, jezik i specifičan način života, kao jedini spomen i osjećaj moralne pripadnosti prema jednom drevnom živućem narodu (Đurđević, 2009).

Prema povijesnim studijama, a na osnovi analize glasovnog sustava može se zaključiti kako Romi potječu iz sjeverozapadne Indije, područje oko rijeke Gangesa (Bartosz, 1994; Hrvatić, 2014).

2.1. Porijeklo imena

Postoji više hipoteza o postanku imena *Cigani*. Prema jednoj naziv je nastao iz imena *athingani*, kršćanske heretičke sekte kojoj su pripisivani magijski obredi kao kod Roma, a druga se odnosi na perzijsku riječ *asinkar*, što znači kovač (Hrvatić, 2014).

Ime Romi potječe od izraza *romani chib*, a znači čovjek što znači da Romi sebe doživljavaju prvenstveno kao pripadnike ljudskog roda, a tek onda kao pripadnike romskog naroda. Oni su, kao *narod bez domovine* osuđeni na vječno lutanje (Bakić-Tomić, Lj. i Lapat, G., 2014).

Danas naziv Romi obuhvaća različite romske plemenske skupine širom svijeta, a svaka od njih ima svoje dodatno ime (Pongrac, 2003).

3. SEOBE ROMA

Mali je broj dokumenata u kojima se do tisućite godine spominju Romi, osim podatka o ratovima kalifa Motassina iz 834. godine gdje su kao stanovnici pojasa laguna između Bassoraha i Bagdada spomenuti *Cigani*. Ostala istraživanja temeljena su na analizi jezika *romani chiba*. Dalji tijek seoba nije posve razvidan, s obzirom da se jezik kojim govore Romi u Iraku i Siriji danas značajno razlikuje od dijalekata romskih skupina u Europi (Hrvatić, 2014).

Prvi zapis o Romima datira iz 1068. godine. U zapisu gruzijski monah sv. Đorđe Antonski izvještava da je skupina Cigana stigla na goru Atos u Grčkoj. Povjesničari uzimaju tisućitu godinu kao početak seoba Roma koji su živjeli u sjeverozapadnom dijelu Indije (Pongrac, 2003).

Zbog unutarnjih progona i pritiska ratnih razaranja dolazi do njihovog masovnog bijega i iseljavanja iz Indije. Od tada pa skoro sve do danas traje romsko lutanje svijetom. Globalno gledajući, danas 95 % Roma više ne luta. Osim nekih migracija manjih skupina unutar iste zemlje ili pojedinačnih tranzicija iz zemlje u zemlju. Najveća seoba Roma iz Indije (prvi val) bila je između 5 i 15. st. n. e. (L. 22, 444). Zajedno su krenuli iz sjeverozapadne Indije preko Afganistana i Perzije. Vossen utvrđuje kako drugi veliki val seobe započinje između 1855. i 1920. (L. 22, 444). Kreće iz Rumunjske, nakon što je 1855. ukinuto ropstvo i kmetstvo. (Pongrac, 2003). Danas se smatra da u svijetu ima oko 8 do 10 milijuna Roma. (L. 22,446).

Polovinom XIV. stoljeća, točnije 1362. g. Romi se već spominju u Dubrovniku. U Zagrebu se 1373. godine spominje skupina Roma trgovaca i mesara, dok se tijekom druge polovice XIV. stoljeća Romi stalno naseljuju na području Hrvatske (Hrvatić, 2014).

Putovanje Roma predstavljeno je i u njihovoj zastavi, koja sadrži kotač, nebo i travnate livade. Zastava ima dvije boje, plavu u gornjem dijelu, a zelenu u donjem, dok se u sredini nalazi kotač. Zelena predstavlja nepregledne ravnice kojima lutaju, a iznad njih otvoreno nebo. Zastavu predstavlja vječno lutanje ravnica pod otvorenim nebom što je prikazano na slici 1 (Udruga „Romska prava“ Sisak, 2013).

Slika 1. Zastava Roma (Izvor: Udruga „Romska prava“ Sisak, 2013.)

3.1. Odnos prema Romima u Europi nakon doseljenja

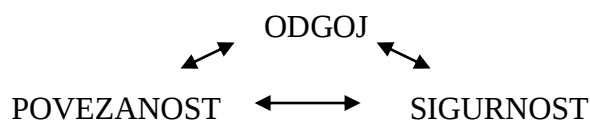
Razdoblje u kojem Romi dolaze u Europu nije bilo pogodno za njihovo potpuno prihvaćanje. Nakon križarskih ratova, pojava naroda, koji se dosta razlikovao po načinu života, običajima pa i izgledu, nije baš bila dobro došla. Rome nisu rado prihvaćali, jedino djelomično na području jugoistočne Europe (i u Hrvatskoj). Lakše je bilo odbaciti novi narod, nego li upoznati ih i prihvatiti. Romi nisu imali poseban izraz za osobnu svojinu, koja je u zemljama doseljenja bila važna. To je ujedno bio i jedan od razloga neprihvatanja Roma. Nedovoljno poznavanje Roma, njihove kulture, običaja, jezika i umjetnosti, uvjetovalo je nepoželjnost, progone i stradanja (Hrvatić, 2014). Holokaust za vrijeme Drugog svjetskog rata, ostavio je bolne i duboke posljedice u individualnom i nacionalnom biću Roma. Međutim, zahvaljujući emancipacijskom pokretu te međunarodnim konvencijama i dokumentima, danas Romi cijelog svijeta imaju priznat status autohtone nacionalne manjine. Time se bitno mijenja status romske populacije u svakoj zemlji, osobito u Europi i Hrvatskoj. Udruživanjem i formiranjem romskih udruga lakše ostvaruju svoja ljudska i kulturna prava, čim se ostvaruje punovrijedno i punopravno romsko biće (Pongrac, 2003).

4. SOCIJALNI USTROJ

Formiranje plemenskog i gospodarskog sustava kod Roma bio je paralelan s tijekom seoba. Pleme je karakteristična forma za Rome, dok socijalna struktura ima ishodište u obitelji (Hrvatić, 2014).

4.1. Romska obitelj

Struktura postojanja i funkcioniranja romske obitelji povezana je s praindijskom tradicijom, originalnim elementima koji su nastali za vrijeme seoba, prihvaćenim arhetipskim ponašanjima od naroda gdje su duže obitavali te suvremenim odnosima (Đurić, 1980). Budući da je obitelj nezaobilazan faktor egzistiranja romske zajednice treba joj pristupiti s različitih motrišta: biološkog, pedagoškog, sociološkog, etičkog..., iz čega proizlaze i temeljne funkcije obitelji. Za formiranje obitelji kod Roma postojala su dva načina: kupnja (razmjena) i otmica djevojke, ali sve više kroz simbolički aspekt (Dunin, 1971). Sklapanje braka između pripadnika iste plemenske skupine je pravilo, a karakteristika romske obitelji je veći broj djece, iako se poboljšanjem životnog standarda taj broj smanjuje. Djeca u obitelji glavna su životna preokupacija, a o njima uglavnom brine majka, koja ujedno vodi i domaćinstvo (Cifre, 1980). Status u plemenu regulira se kroz obiteljske odnose, a srodnici su povezani bez obzira žive li na istom području. Uloga majke, žene u obitelji posebno je važna, budući da je njezina zadaća uz mnoštvo gospodarskih i kućnih poslova i odgoj djece. Većina autora posebno naglašava odgojnu (obrazovnu) funkciju obitelji. Romska obitelj mora djetetu omogućiti primjereno obrazovanje za život i zanimanje. Prije je obitelj bila jedino mjesto poučavanja i učenja, a danas se ta uloga mijenja u smislu stvaranja povoljnih uvjeta za učenje i suradnju sa školskim institucijama. To se događa prevladavanjem sjedilačkog načina života. Međutim, proces nije završen i za sada ga prate skromni rezultati (Nicolini, 1980). Problem je taj što djeca već od 10 do 12 godina zauzimaju važno mjesto u aktivnostima njihovih roditelja, što ih sprječava da se redovno školuju. Međutim, treba istaknuti da je dijete bez obzira na dob sigurno i zaštićeno u obitelji. Romska obitelj (prema Liégeoisu) ima trostruku funkciju: odgoj, povezanost i sigurnost (Liégeois, 1994; Hrvatić, 2014).

Slika 2. Temeljne funkcije romske obitelji (Izvor: Hrvatić, 2014.)

Nema sumnje da je obitelj bitan činitelj svakog sustavnog pristupa institucionalnom ustroju odgoja i obrazovanja romske djece, ali i temeljni element socijalnog ustroja. Romska obitelj ima svoje specifičnosti, a one proizlaze iz tradicije nastanka plemenskog starješine (baro manuš), koji je izabran prema zadovoljenim kriterijima (mudrost, pravičnost...)(Kottak, 1991). Socijalni ustroj, pa i funkcioniranje romske obitelji osnova su za oblikovanje romskog nacionalnog identiteta: imena, svjetonazora, kulturnih obilježja, jezika i povijesnih simbola (Hudrovich, 1995).

Promatrajući sastavnice socijalnog ustroja uočava se bogatstvo oblika, ali i jasna struktura određena odredbama posebnih zakona, tradicionalnih normi i kodeksom ponašanja. Čvrsti osjećaj pripadanja Romima uvjetovao je upravo nomadski način života, naime oni bez obzira na raspršenost čine homogenu cjelinu. Prikaz procesa nastajanja socijalne strukture ovisi od unaprijed postavljenih kriterija, ali središnja sastavnica je zajednička. Prema Hrvatić (2014), prvo je obitelj (inokosna) koja se sastoji od oca, majke i male djece. Potom sljede proširena obitelj (viticha) koju čini srodno vezana zajednica od nekoliko obitelji (braća sa svojim obiteljima). Nakon toga je obiteljska zadruga (velika viticha) koja ima obično nekoliko desetaka članova i zajedničkog pretka po kojem se naziva, a na kraju sljede plemenska skupina koja se sastoji od dvije ili više velikih viticha (Hrvatić, 2014).

Oni Romi koji žive u naseljima donekle se razlikuju od nomada (kako je u najvećoj mjeri u Hrvatskoj), ali elementi ustroja postoje i danas. To se najbolje može uočiti u Međimurju gdje Romi žive u dvanaest prostorno segregiranih naselja, ali žive prema srodničkim pravilima. Broj stanovnika u tim naseljima kreće se od nekoliko desetaka do preko tisuću (Hrvatić, 2014).

4.2. Način života

Romski narod je sve do danas zadržao osnovne oznake načina života s početka seoba. Njihov način života skup je osebnog pristupa, stila izgrađenog u stalnom

sukobu između izolacije i asimilacije. Romski način života ne razlikuje se mnogo od stila života današnjih romskih plemena u Indiji koji žive poput putujućih kovača, svirača, sezonskih radnika na poljima, trgovaca, a stalno su u pokretu ili sele tijekom ljeta i zime. Ovakav način života pokazao se teško prihvatljiv za Europljane koji su od dolaska Roma željeli ili ih protjerati ili prilagoditi uobičajenom sjedilačkom načinu života i to negdje na rubu sela i gradova. Danas Romi žive kao starosjedioci u stalnim naseljima, kao polunomadi koji privremeno zimuju ili kao nomadi. Migracije su karakteristične za Rome i formiranje njihovog stila života. Nomadski stil života nije za Rome samo stvarnost, već i stanje duha što uvjetuje i mnoge komparativne prednosti: mogućnost različitog izbora i obavljanja poslova, prostornu mobilnost, adaptibilnost, povezanost u radnu i životnu zajednicu. Problem Roma zapravo je problem većinskog stanovništva i njihovog prihvaćanja Roma kakvi oni stvarno jesu, a ne kakvima bi ih oni željeli vidjeti (Hrvatić, 2014).

4.3. Zanimanja Roma

Zanimanja Roma mogu se podijeliti u nekoliko skupina, a izbor samih zanimanja nije slučajna. Osnovna gospodarska djelatnost koja je Rome održala tijekom stoljeća su zanati, a oni su se prenosili u okviru obitelji i plemena (Plattner, 1989). Kovački zanat najrašireniji je romski zanat, a i naziv velike plemenske skupine Kalderaša potječe od rumunjskog *caldera* (kotao). Romi su se bavili i trgovinom (konji), što je vezano uz nomadski način života. Od zanata ističe se izrada predmeta od drva kao što su posude, kuhače, korita... (Hrvatić, 2014). Romske žene najčešće su se bavile kućanskim i gospodarskim poslovima, vodile brigu o djeci, pravile ukrase, prosile, zabavljale Rome i sve ostale gatanjem, proricanjem i okultnim umijećima (Pongrac, 2003).

Romi se u novije vrijeme sve više bave i drugim poslovima: prikupljanjem (i reciklažom) sekundarnog materijala, trgovinom, sezonskim poslovima u poljoprivredi, onedavno izvođenjem javnih radova. Manji dio je zaposlen u lokalnim javnim (najčešće komunalnim) i privatnim poduzećima, nevladinim organizacijama i kao pomagači u nastavi. Kod većine romskih obitelji najveći dio prihoda i dalje čini mjesečna socijalna pomoć, koja se doznajuje obiteljima bez primanja, u skladu s brojem uzdržavanih članova obitelji. Potrebno je istaknuti kako je obavljanje poslova

uvjetovalo i raspršivanje plemenskih skupina, jer su potrebe pojedinog područja bile ograničene, a potraga za poslom stalna. Prema Hrvatić (2014) neke skupine Roma, koje su se specijalizirale za određena zanimanja i prihvatile sjedilački način života gotovo da su potpuno izgubile neke od važnih odrednica nacionalnog identiteta (jezik, običaji...).

5. ROMSKA KULTURA

Romska kultura i umjetnička postignuća rezultat su međusobnih utjecaja, ali i izvorne naslijeđene potrebe za stvaranjem. Središnji pojam romske kulture je sreća. U potrazi za njom nastala su mnogobrojna vrijedna umjetnička djela. Romski narod ima vlastitu kulturu koja ga je održala kroz povijesna zbivanja, a ona nisu bila nimalo pogodna za razvoj kulturnog identiteta. Nedostatak pisanih književnih djela mogu nadoknaditi sjajna umjetnička postignuća u glazbi, plesu, ali i različitim kraćim književnim formama kao što su priče, pjesme, legende..., koje su usmenom predajom opstale do danas. Potreba i želja za osnivanjem kulturno-umjetničkih društava, pisanjem i stvaranjem na romskom jeziku imaju veliki utjecaj na opću kulturnu afirmaciju Roma, ali su i jedan od temelja odgoja i obrazovanja romske djece (Lacková, 1993). Počeci romske umjetnosti razvijaju se u vremenu pokretanja migracija kada se 420. godine spominju Luri kao glazbenici, virtuozi sviranja na lutnji. Znakovit je podatak o prvom i osnovnom zanimanju Lura (glazbenici). Činjenica je da i danas, na velikom području od Irana do Egipta, Romi predstavljaju većinu pučkih svirača (Hrvatić, 2014).

5.1. Romska glazba

Po svojoj tonalnoj strukturi romska glazbena ljestvica identična je s indijskom bhairava ragom, a i flamenco je posve sličan pendžapskom plesu giddha ili kathak (Sharma, 1994). Romski plesovi imaju bogatu tradiciju. Od klasičnog ciganskog plesa zmijske do flamenca (Hrvatić, 2014). Najpoznatiji romski umjetnički izričaj uz ples predstavlja i glazba. Naime, violina je instrument koji su Romi potpuno prihvatili i na kojem su izvodili svoje karakteristične melodije. Romska glazba nastala je predajom, ali i prihvaćanjem lokalnih napjeva, koji su osebujnom interpretacijom postajali romski. Mađarska je jedno od središta romske glazbe, gdje

se krajem XVIII. stoljeća pojavio i glasoviti ples verbunkos, kao i mnoštvo romskih kapela i violonista, od kojih je najpoznatiji Janos Bihari (1764. – 1827.). Romi osim violine rado koriste bubanj i def, cimbule, različite vrste tambura, a posebno gitaru (Hrvatić, 2014). U Hrvatskoj danas djeluje nekoliko romskih glazbenih sastava. Savez Roma i predsjednici romskih udruga često naglašavaju potrebu njihove registracije (Pongrac, 2003). Međutim, karakteristično za ciganske sastave i današnje vrijeme je da rijetko uspiju pronaći stalne angažmane te najčešće nemaju jedinstvenu postavu. Odsviraju na ponekoj svadbi, kršenju, imendanu, na proslavi državnih praznika, svetkovinama... Glazba je Romima oduvijek značila život, i to kao umjetnost i zanat za preživljavanje s jedne strane, a lijek za pražnjenje duše s druge strane. Zato cigansku glazbu vjekovima nije ništa uspjelo ugasiti (Pongrac, 2003).

5.2. Književnost i umjetnost

Od književnih djela valja istaknuti romsku narodnu usmenu književnost. Kratke priče prilagođene su romskom poimanju života, ambijentu, s elementima humora, a Rome prikazuju kao domišljate i spretno (Čubelić, 1979). Romi su dobri pripovjedači, a njihove priče imaju odgojnu vrijednost kroz upoznavanje vlastite prošlosti, načina života i vjerovanja (Uhlik, 1957). Romska usmena književnost, osim priča, obuhvaća poslovice, zagonetke i romske pjesme. Sadržaj pjesama pretežno je lirski, a odražava atmosferu skitalačkog načina života, ljubav i strast, sreću i tugu te ljubomoru (Uhlik i Radičević, 1957).

Romska umjetnost je raznolika. Poznati su romski kipari i slikari, a značajna je izrada predmeta umjetničkog obrta iz drveta, metala i tekstila. Romska nošnja je pravo umjetničko djelo: zatvorenija bluza, karakteristična široka i duga haljina šarenih boja, marama s cvjetnim ornamentom i puno pravog nakita. Mušku nošnju čine čizme, hlače, košulja i prsluk sa srebrnim gumbima te šešir. Sve je u savršenom skladu, iako je ženska nošnja bogatija i šarenija (Matasović, 1928). Romi su tijekom povijesti stvorili vrijedna umjetnička djela koja su još nedovoljno poznata i vrednovana. Međutim, neka od njih postala su važan dio svjetske umjetničke baštine kao izraz specifične kulture i tradicije (Hrvatić, 2014).

6. JEZIK ROMA

Romski jezik (romani chib) kao sredstvo sporazumijevanja predstavlja kondenziranu sliku početaka i tijeka romskih migracija. Romani chib potječe iz jezične skupine sjeverne Indije, a jedan je od brojnih dijalekata indoarijske skupine jezika. Bliskost romani chiba s indijskim dijalektima može biti osnova standardizacije jezika, što je bitna odrednica nacionalnog identiteta (Rishi, 1990; Hrvatić, 2014). Potpunija jezična analiza pokazuje strukturu i model razvoja romani chiba. Romski jezik s vremenom se mijenjao, stoga danas sadrži veći broj neindijskih riječi. Veliki utjecaj na razvoj romani chiba imali su grčki, perzijski, armenski i rumunjski jezik. Romi su rado posuđivali riječi iz drugih jezika tijekom seoba: mađarskog, njemačkog, poljskog, hrvatskog..., što uvelike otežava standardizaciju jezika (Redzosko, 1992). Najstariji poznati tekst pisan na romskom jeziku sadrži skup svakidašnjih izraza, a potječe iz 1537. (Engleska)(Hrvatić, 2014).

Tablica 1. Abeceda romskog jezika (Hrvatić, 2014.)

ROMANO CHIB – ALFABETA (ABECEDA)						
A a	Ă ă	À à	B b	C c	Ć ć	ČH čh
D d	E e	F f	G g	H h	X x	I i
Ĭ ĭ	Ì ì	J j	K k	KH kh	L l	M m
N n	O o	Ŏ ŏ	Ò ò	P p	R r	RR rr
S s	Ś ś	T t	TH th	U u	Ŭ ŭ	Ù ù
V v	Z z					

Komparativna analiza romskih dijalekata vrlo je složena, budući da postanak i razvoj pojedinog dijalekta nije jednoznačan. Dijalekt lɥmba d bjaš, kojim govori dio Roma u Hrvatskoj nastao je na području Karpata i pripada skupini arhaičnih rumunjskih, vɭax dijalekata, romskog jezika. Romi nisu dugo koristili (poznavali) pismo, ali potreba svakodnevnih komunikacije, ostavljanja poruka bitnih za trgovanje ili gatanje,

uvjetovala je nastanak hijeroglifskih znakova, patrina (patrin, rom. – list s drveta). Tajni znakovi omogućavali su jednostavno sporazumijevanje. U današnje vrijeme Romi (posebno mladi, učenici) imaju povijesnu obvezu poznavati romani chib (kao odrednicu nacionalnog identiteta). Isto tako trebaju njegovati vlastiti dijalekt, kao dio romske kulture i nacionalnih lingvističkih vrijednosti (Hrvatić, 2014).

7. RELIGIJA ROMA

Postoji mišljenje kako su Romi površni povremeni vjernici, a razlog je u prihvatanju religije sredine pa čak i spajanja elemenata nekih religijskih vjerovanja. Romi su svoju vjeru tijekom seoba uspješno prilagođavali vanjskim manifestacijama i zahtjevima religija zemalja u kojima su se kretali. Prvobitno romsko vjerovanje bilo je monoteističko i to vjera u boga o Del kao izvora dobra te postojanje o Bengha kao izvora zla. Bez obzira što su Romi izvornu vjeru zaboravili ili potpuno prihvatili vjeru sredine (što je najčešći slučaj) danas većinom pokazuju čvrstu vjeru, posebno vanjske izražaje. Poznata su katolička romska hodočašća u les Saintes-Maries-de-la Mer (Francuska), gdje se štuje Crna Sara. Proces evangelizacije Roma traje od doseljenja u Europu. Postoje brojne institucije u katoličkoj crkvi koje se posredno ili neposredno brinu za upoznavanje, učvršćivanje, svjedočenje i prakticiranje vjere kod Roma. Vjera je važan dio života Roma, a može biti pomoć kod željenih strukturalnih promjena načina života, odnosa prema školi te integriranja u socijalnu zajednicu (Hrvatić, 2014).

8. POLOŽAJ ROMA U RH

8.1. Romi – autohtona nacionalna manjina u RH

Na području Republike Hrvatske, Romi su nastanjeni više od šest stoljeća. Prvi pisani dokument u kojem se Romi spominju potječe iz 1362. g. u Dubrovniku. Godine 1373. Romi se spominju u Zagrebu, kako navodi J. K. Tkalčić u „Povijestnoj spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba“ iz 1885. godine. Malo je podataka o stvarnom položaju i broju Roma u Hrvatskoj tijekom XVI. i XVII. st. Međutim, kao i u Europi, Romima se nastoji ograničiti kretanje i optužuju ih za nezakonite djelatnosti, prijevare, krađe i sukobe (Hrvatić, 2014).

Velike skupine Roma dolaze u Hrvatsku u XIX. st. iz Rumunjske. Pripadali su romskoj skupini Koritara koji obrađuju drvo, a naseljavali su područje Međimurja i Podravine. Govore ljmba d bjaš, jedan od arhaičnih rumunjskih dijalekata romani chiba. Uz već prisutne Kalderaše i Lovare čine jezgru današnjeg romskog stanovništva u Hrvatskoj (Hrvatić, 2009). Romi su autohtona nacionalna manjina u Hrvatskoj, no pošto su živjeli pojedinačno u gradovima i brzo se integrirali obavljajući za ostalo stanovništvo korisne zanatske poslove, već za stotinjak godina gube osnovne romske karakteristike. Naime, ne govore romski jezik, napuštaju izvorne običaje te gotovo nestaju. Prve skupine Roma koje su došle u Hrvatsku nisu se održale kao zasebna zajednica. Sličan proces je i danas karakterističan u mjestima i urbanim sredinama gdje Romi žive u boljim životnim uvjetima. Romske skupine koje su živjele teškim nomadskim životom, u izoliranim naseljima, uspjele su sačuvati svoj etnički identitet (Hrvatić, 2014).

8.2. Nacionalna zajednica Roma u RH

Romi, kao sastavni dio hrvatskog korpusa, nisu do početka XXI. stoljeća (u potpunosti) oblikovali i strukturirali svoju nacionalnu zajednicu, a ni realizirali većinu manjinskih prava (Hrvatić, 2014). Jedno od ishodišta u formiranju romske nacionalne zajednice je utvrđivanje točnog broja Roma u Hrvatskoj. Broj Roma u Hrvatskoj, prema procjenama Vijeća Europe i romskih udruga je između 40 i 50 tisuća.

Tablica 2. Broj Roma prema popisu stanovništva 1948. - 2011. (Hrvatić, 2014.)

Godina popisa	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Broj Roma	405	1.261	313	1.257	3.858	6.695	9.463	16.975

Posljednja značajna doseljenja Roma u Hrvatsku vezana su za razdoblje prije tridesetak godina. Doselili su s Kosova (894), Bosne i Hercegovine (421), Srbije (202) i Makedonije (178), te uglavnom čine gradsko stanovništvo (Zagreb, Rijeka, Pula...). Sveukupno ih je doselilo 1.888, dok je još 1.180 Roma selilo unutar Hrvatske (*Statistički ljetopis*, Državni zavod za statistiku, 1995. godine)(Hrvatić, 2014).

Danas su Romi u Hrvatskoj uglavnom prostorno sedentarni, sve manje putuju, vežu se za svoja naselja. Njihov tradicionalni, nomadski skitalački život, ostaje samo kulturno obilježje i dio folklora njihove povijesti (Pongrac, 2003).

8.3. Romi u Međimurju

U Međimurju se Romi prvi put spominju 1688. godine kada je u Legradu (tada administrativno dio Međimurja) kršteno dijete ciganskog vojvode Ivana, a u XVIII. stoljeću međimurski su feudanci dozvolili doseljavanje Roma Koritata (Taradi, 1990). U drugoj polovici XIX. stoljeća, Romi dolaze u Međimurje u većem broju. Prema popisu stanovništva, podaci o broju samo su ilustracija stvarnog broja.

Tablica 3. Broj Roma u Međimurju prema popisu stanovništva (Hrvatić, 2014.)

Godina	1893.	1900.	1921.	1971.	1981.	1991.	2001.
Broj Roma	166	118	53	153	1732	1920	2887

Prema popisu stanovništva 2011.godine, danas u Međimurju živi 5,107 Roma koji čine 4,49% stanovnika županije, dok romska djeca sudjeluju u školskoj populaciji s oko 8% učenika (Hrvatić, 2014).

9. ODGOJ I OBRAZOVANJE ROMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Romi i pripadnici nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj ostvaruju pravo na odgoj i obrazovanje na jeziku i pismu nacionalnih manjina u skladu s Ustavom Republike Hrvatske, Ustavnim zakonom o pravima nacionalnih manjina te Zakonom o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina. Prema spomenutim propisima Romi se mogu odgajati i obrazovati na materinjem jeziku od predškolske dobi, ako to žele. Pripadnici romske nacionalne manjine danas nisu sustavno uključeni ni u jedan model školovanja na svom jeziku, jer to do sada nisu tražili. Uključeni su u redovni odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske na hrvatskom jeziku. Kako bi stekla jednake mogućnosti za kvalitetno školovanje kao i sva ostala djeca, romska djeca moraju biti ravnopravno uključena u sve odgojno-obrazovne ustanove. Međutim, nisu sva romska djeca koja ispunjavaju propisane uvjete (dob, tjelesne i duševne sposobnosti i dr.) uključena u odgojno-obrazovni sustav i to upravo zbog nedovoljnog poznavanja hrvatskog jezika te socijalno i materijalno deprivirane sredine iz koje dolaze (Nacionalni program za Rome, 2003). Obrazovanje na romskom jeziku povezano je s ozbiljnim preprekama s obzirom na probleme u standardizaciji samog romskom jezika, i na nedovoljan broj stručno osposobljenih romskih nastavnika (Kajtazi, 2015). Ni ministarstvo prosvjete i športa ne raspolaže točnim brojem Roma koji bi trebali biti uključeni u određenu razinu odgojno-obrazovnog sustava. U 2002./2003. školskoj godini u odgojno-obrazovni sustav uključeno je oko 1.900 romske djece, a procjenjuje se da oko jedna trećina romske djece nikad nije bila uključena ni u jedan oblik odgoja i obrazovanja. Budući da odgoj i obrazovanje Roma slove kao jedan od najvažnijih čimbenika za promjenu i poboljšanje njihovog položaja u društvu, posljednjih nekoliko godina nadležna državna tijela, lokalna zajednica, romske i ostale udruge čine napore na većem obuhvatu i uključivanju romske djece u programe predškolskog odgoja te obrazovanja (Nacionalni program za Rome, 2003). Strategijom za uključivanje Roma želi se na sustavan način pomoći pripadnicima romske nacionalne manjine u Hrvatskoj u poboljšanju uvjeta života. Želi ih se potaknuti i podržati njihovo uključivanje u društveni život i procese odlučivanja u lokalnoj i široj zajednici, a da pri tom ne izgube vlastiti identitet i tradiciju, te ih poticati da preuzmu aktivnu ulogu u promjeni svog položaja u društvu (Lapat, Vojak, Šlezak, 2015).

9.1. Osnovnoškolsko obrazovanje

Ustavom RH i zakonskim odredbama svoj djeci zajamčeno je pravo na osnovno i obvezno školovanje u dobi od 7. do 15. godine. U školskoj godini 2002./2003. u osnovnu školu uključeno je oko 1500 učenika Roma, u oko 30 škola (Nacionalni program za Rome, 2003). Nepoznavanje hrvatskog jezika kod romskih učenika temeljni je i najveći problem u provođenju nastave. Učenici, i Romi i Hrvati, govornici su dijalekta, pa im je usvajanje standardnog jezika u nastavi naporno (Bakić-Tomić, Lj. i Lapat, G., 2014). Budući da je najveći problem pri uključivanju romske djece u osnovnu školu nepoznavanje hrvatskog jezika, a u Republici Hrvatskoj Romi ne govore jedinstveni romski jezik, koji bi mogli naučiti učitelji, u škole se kao pomoć učiteljima uvode suradnici-pomagači koji poznaju romski jezik kojim govore romska djeca u toj školi. Pomagači rade sa skupinama učenika romske nacionalne manjine zbog pružanja pomoći učenicima u procesu socijalizacije i svladavanju redovitog nastavnog plana i programa. Unatoč velikim naporima s uključivanjem romske djece u redovno obrazovanje problemi su još uvijek veliki. Naime Romi inzistiraju na uključenost djece u razrede zajedno s drugom djecom što ponekad roditelji te djece teško prihvaćaju, prvenstveno zbog manjkavosti u predznanju romske djece (Nacionalni program za Rome, 2003).

9.2. Odgoj i obrazovanje Roma u Međimurju

Od 1958. godine romska djeca polaze školu pojedinačno, a tek 1972. godine pokrenuta je organizirana akcija s namjerom obuhvata sve djece Roma u osnovnu školu (Bauk, 1982). Te iste godine obuhvaćeno je 158 učenika Roma (57% školskih obveznika), a 1978/79. školske godine 225 učenika Roma (72% školskih obveznika). Nastavni proces odvijao se isključivo na hrvatskom jeziku. Formirani su posebni odjeli s manjim brojem učenika Roma u većini škola (Pribislavec, Macinec, Kuršanec, Orehovica...). Školski se prostori opremaju za usvajanje temeljnih radnih, kulturnih i higijenskih navika, dok se nastava prilagođava sposobnostima učenika. Budući da se realizirao isti nastavni program samo na hrvatskom jeziku (koji učenici Romi nisu dovoljno poznavali), a izostali su međusobni kontakti važni za razvoj jezika, povjerenje i razumijevanje, koji su neophodni za zajednički život, posebna

odjeljenja, a u ovom obliku, za romsku djecu nisu imala pedagošku opravdanost (Hrvatić, 2014).

U školskoj godini 2010./2011. upisano je već 1489 učenika Roma u 12 međimurskih škola i to 48 u predškolskim programima i 88 u srednjim školama. Različito je ocijenjeno postojanje posebnih romskih odjela: od pritužbi Roma za segregaciju, do traženja pedagoške opravdanosti škola i predstavnika lokalne i državne uprave. Posebni odjeli za romsku djecu u Međimurju nisu dali pozitivne rezultate unatoč opravdanja iz škola koje kao osnovni problem ističu nerazvijene higijenske navike, neizgrađeni obrasci kulturnog ophođenja, loše poznavanje hrvatskog jezika...(Šimeg, 2000). Ovako koncipirana nastava (bez sadržaja u vezi s posebnosti romske nacionalne manjine) uz jednu „inovaciju“ - posebni odjeli za romsku djecu, sigurno nije bila jedino rješenje. Još se ne spominje nastava na romskom jeziku, pismu, književnost, povijest, zemljopis i romsko kulturno stvaralaštvo kao realna mogućnost koju su druge nacionalne manjine ostvarile i gdje su rezultati vrlo dobri. U sredini kakvo je Međimurje (multikulturalno), odvajanje učenika Roma od ostalih neće bitno umanjiti probleme u nastavi kao što su npr. neuspjeh i veliki broj izostanaka. S druge strane znatno je onemogućilo svim učenicima snalaženje u odnosu s drugima iz okoline u kojem žive (Hrvatić, 2014). Obrazovanje Roma u Međimurju predstavlja veliki izazov. S jedne strane to je posljedica odnosa Roma prema vlastitom obrazovanju (Lapat, Šlezak, 2011). Dok s druge strane demografska obilježja romskog stanovništva imaju za posljedicu značajan porast brojnosti populacije, kao i udjela romske djece u osnovnim školama. U nekim školama taj se udio kreće i preko 70%. Formiranje nacionalno integriranih razrednih odjela imalo je za posljedicu kontraefekt, tj. odlazak malobrojnih učenika Hrvata u druge škole. U tim slučajevima dolazi do procesa stvaranja tzv. romskih škola, te se događa upravo ono što se nastojalo izbjeći: nacionalna segregacija (Lapat, Vojak, Šlezak, 2015).

10. ROMSKI POMAGAČ

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta 1. prosinca 2002. godine odobrilo je model opisa poslova za radno mjesto suradnika u nastavi za skupine s romskom nacionalnom manjinom. Prema izvješću, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta financiralo je 2004. godine zapošljavanje 18 romskih pomagača, a 2006. godine 15 romskih pomagača. Njihovi troškovi 2005. godine iznosili su 434.948 kuna (približno € 59. 582). Od travnja 2007. godine, prema Ministarstvu, zaposleno je sedam dodatnih suradnika u nastavi. Gotovo svi su muškarci i samo jedna žena koja radi u osnovnoj školi u Kuršancu (Hoblaj, 2008).

Od 2007. godine obavljaju posao temeljem ugovora o djelu bez prekida, od 1. rujna do 31. kolovoza, te im je plaća uvećana sa 2.500,00 kuna na 3.500,00 kn (Horvat, 2009).

Od pomagača u nastavi očekuje se da rade s romskom djecom od prvog do četvrtog razreda osnovne škole kojoj hrvatski jezik nije materinji te da pružaju učenicima pomoć kako u akademskom obrazovanju tako i u socijalnom. U većini slučajeva pomagači žive u istom naselju u kojem žive i učenici s kojima rade ili pak dobro poznaju naselje. Moraju tečno govoriti hrvatski jezik i romski jezik kojim govore učenici te moraju imati barem srednjoškolsku svjedodžbu. Neke od odgovornosti pomagača u nastavi, prema modelu opisa poslova jesu pomoć u nastojanjima da se djeci približi škola, pomaganje nastavniku u pripremi učenika za postizanje visoke razine poznavanja hrvatskog jezika, stjecanje vještine učenja; pomaganje nastavniku pri izboru odgovarajućih metoda, principa i materijala za izvođenje nastave; sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu i izvannastavnim aktivnostima pod nadzorom nastavnika kada je to potrebno; olakšavanje procesa komunikacije između nastavnika i učenika te pomaganje u interakciji s roditeljima (Hoblaj, 2008). U većini škola omogućeno im je pomaganje u dopunskoj nastavi, koja se obvezno organizira iz hrvatskog jezika (Horvat, 2009).

U nacionalnoj strategiji za poboljšanje položaja Roma navedeno je zapošljavanje Roma suradnika u nastavi. Od njih se zahtijeva da nastave sa svojom izobrazbom dok rade, pri čemu im se pruža pomoć. Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta plaća sve suradnike, a školski odbor i ravnatelj odlučuju može li se suradnik zaposliti

u određenoj školi. Međutim postoji strah vezan za radne uvjete i primjerenu izobrazbu romskih pomagača. 2006. godine Amnesty International izvijestio je da su neki romski roditelji u Hrvatskoj izrazili zabrinutost da su, dok nastavnik radi s neromskom djecom u razredu, romska djeca ostavljena romskim pomagačima koji imaju lošu izobrazbu, te zbog toga romska djeca mogu dobiti obrazovanje lošije kvalitete. Međutim, da bi zapošljavanje romskih suradnika bilo uistinu korisno i da bi vodilo uključivanju Roma u škole, oni moraju dobiti odgovarajuću naobrazbu, što bi im omogućilo da u potpunosti sudjeluju u obrazovnom procesu, bez ograničavanja njihove uloge na ulogu tumača ili jezičnog pomagača, a ujedno bi imalo i pozitivne rezultate kod Roma i ostalih učenika. Većina romskih pomagača završila je trogodišnje programe srednje škole, a Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta za takve nudi administrativnu i financijsku potporu kako bi završili dodatnu godinu srednje škole, čime bi im se omogućio upis u visokoškolsku ustanovu. Međutim, čini se da mnogi romski suradnici ne odabiru nastavak obrazovanja, iako postoje politike i odredbe koje idu u prilog tome da i sami ostanu nastavnicima (Hoblaj, 2008, str. 106).

Tablica 4. Broj romskih pomagača u međimurskim školama (Horvat, 2009.)

OSNOVNE ŠKOLE KOJE U POJEDINIM RAZREDNIM ODJELJENJIMA IMAJU MIN. 20 % ROMSKIH UČENIKA U ŠK. GOD. 2008./2009.		
ŠKOLA	POMAGAČI	ROMSKA DJECA
OŠ „Domašinec, Domašinec	nema	34/298
OŠ „Donja Dubrava“, Donja Dubrava	nema	17/285
OŠ „Kotoriba“, Kotoriba	1	99/322
OŠ „Kuršanec, Kuršanec, Čakovec	2	287/454
OŠ „Dr. Ivan Novak“, Macinec	4	319/494
OŠ „Mala Subotica“, Mala Subotica	3	177/518
OŠ „Mursko Središće“, Mursko Središće	2	78/558
OŠ „Orehovica“, Orehovica	2	144/264
OŠ „Vladimir Nazor“, Pribislavec, Čakovec	3	152/345
OŠ „Podturen“, Podturen	1	55/372
Centar za odgoj i obrazovanje, Čakovec	nema	58/71

Romskim pomagačima treba osigurati stabilnu osnovu rada tj. definirati njihov položaj temeljem redovnog radnog odnosa, unutar kojega bi se morali poticati na osposobljavanje i usavršavanje. Prema Horvat (2009), od 23 Roma pomagača, samo jedna (na radu u OŠ Kuršanec) privodi kraju studij na Visokoj učiteljskoj školi u Čakovcu. U Češkoj obuku za pomagače provode sveučilišta i nevladine organizacije temeljem dopusnice Ministarstva znanosti, u Bugarskoj pomagači moraju proći barem sveučilišni tečaj, dok se u Slovačkoj osposobljavanje dijeli na 2 tečaja: za Rome-pomačice, ali i za učitelje koji s njima moraju surađivati. Do rujna 2008. godine u Hrvatskoj nije bilo provođeno formalno osposobljavanje romskih pomagača te tako njihovo zanimanje nije moglo biti uključeno u radnu knjižicu. 21.10.2008. započeo je prvi (iako samo dvodnevni) seminar namijenjen usavršavanju romskih suradnika u nastavi. Iako romski pomagači predstavljaju pomak u obrazovanju Roma, isto tako mora postojati svijest o potrebi što kraćeg zadržavanja, zajedno s nastojanjima na eliminaciji potrebe za izdvajanjem razreda. U drugim zemljama (Rumunjska, Mađarska, Češka, Poljska...) ističe se da njihova uloga može voditi pretjeranom oslanjanju djece na njihovu pomoć, te koncentriranju komunikacije učenika samo na pomagača. Ova prepreka stoji na putu ka usvajanju većinskog jezika. Stoga bi dužnosti Roma-pomačica trebalo postepeno usmjeravati isključivo na zadaće posredovanja među romskom zajednicom i školom, tj. na zadaće Roma-posrednika (Horvat, 2009).

11. CILJEVI I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

11.1. Ciljevi

Cilj je ovog istraživanja dobiti uvid u rad romskih pomagača i njihovu svrhu u nastavi. Budući da su romski pomagači pozitivan primjer u promicanju i napredovanju Roma u obrazovanju, zanimalo me kako oni vide svoju ulogu u školi i kako opisuju svoja iskustva s učenicima i roditeljima.

11.2. Hipoteze

1. Romski pomagači potrebni su na nastavi zbog kvalitetnije komunikacije između učenika Roma i učitelja.
2. Romski pomagači potrebni su zbog kvalitetnije suradnje romske zajednice sa školom.

11.3. Metodologija istraživanja

Kako bi se dobio uvid u stvarno iskustvo romskih pomagača podatci su prikupljeni polustrukturiranim intervjuom. Intervju je proveden sa svakim romskim pomagačem individualno, u prostorijama njihovog radnog mjesta. Prikupljanje podataka provodilo se na području Međimurske županije i to u pet osnovnih škola: Osnovna škola dr.Ivana Novaka, Macinec (N=4), Osnovna škola Kuršanec (N=2), Osnovna škola Podturen (N=1), Osnovna škola Vladimira Nazora, Pribislavec (N=2) i Osnovna škola Tomaša Goričanca, Mala Subotica (N=1). Intervjui su vođeni s 10 romskih pomagača. Od ukupnog broja intervjuiranih, 3 su osobe ženskog spola i 7 osoba muškog spola. Slijedi pobliži opis ispitanika u kojem se opisuje spol, završeni stupanj obrazovanja te radno iskustvo romskog pomagača:

Ispitanik 1 (žensko, kuharica, završena 3 razreda srednje škole, iskustvo romskog pomagača: 13 godina)

Ispitanik 2 (muško, monter suhe gradnje, završena 3 razreda srednje škole, iskustvo romskog pomagača: 8 godina)

Ispitanik 3 (muško, poljoprivredni tehničar, završena 4 razredna srednje škole, iskustvo romskog pomagača: 12 godina)

Ispitanik 4 (muško, tesar, završena 3 razreda srednje škole, iskustvo romskog pomagača: 6 godina)

Ispitanik 5 (muško, stolar, završena 3 razreda srednje škole, iskustvo romskog pomagača: 9 godina)

Ispitanik 6 (žensko, tehničar logistike i špedicije, završena 4 razreda srednje škole, iskustvo romskog pomagača: 4 godine)

Ispitanik 7 (muško, rukovoditelj samohodnim građevinskim strojevima, završena 3 razreda srednje škole, iskustvo romskog pomagača: 10 godina)

Ispitanik 8 (muško, keramičar, završena 3 razreda srednje škole, iskustvo romskog pomagača: 14 godina)

Ispitanik 9 (žensko, kuharica, završena 3 razreda srednje škole, iskustvo romskog pomagača: 2 godine)

Ispitanik 10 (muško, vozač cestovnog prometa, završena 4 razreda srednje škole, iskustvo romskog pomagača: 14 godina)

Duljina bavljenja poslom pomagača kreće se od dvije do četrnaest godina. Pomagačima je prije intervjuja objašnjena svrha istraživanja. Također, zajamčena im je anonimnost. Svi intervjui bili su snimani, a zatim su pomoću zvučnih zapisa rađeni originalni transkripti spremni za obradu. Transkripti su podijeljeni u tri tematske jedinice:

1. uloga romskog pomagača u školi
2. odnos romskih pomagača s učenicima
3. odnos romskih pomagača s roditeljima

U okviru prve tematske jedinice bila su postavljena sljedeća pitanja:

Koja je vaša uloga u školi tj. opišite svoj radni dan.

Koji Vam je najteži, a koji najlakši (najljepši) dio posla?

U sklopu druge tematske jedinica bilo im je postavljeno sljedeće pitanje:

Što mislite kako Vas doživljavaju učenici?

Treća tematska jedinica sastojala se od pitanja:

Jeste li posrednici između roditelja i učitelja?

Kako se u tome snalazite?

Prikupljeni su podaci obrađeni kvalitativnom analizom koja je sadržavala ove korake (Mesec, 1998):

1. parafraziranje zapisa svih odgovora ispitanika
2. podcrtavanje odgovora važnih za pojedinu tematsku jedinicu
3. ispisivanje podcrtanih izjava
4. kodiranje izdvojenih izjava s obzirom na sljedeće aspekte:
 - a) opis posla
 - b) odnos s učenicima
 - c) suradnja s roditeljima
5. uređivanje izjava s obzirom na prethodno definirane aspekte
6. rezultati istraživanja

12. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Tablica 5. Izjave o opisu posla (osobna arhiva)

ispitanici	pratnja u autobusu	prevođenje na nastavi	pomoć djeci (s poteškoćama u raz. ili djeci na pp)	tehničko-fizička pomoć učiteljima	suradnja s roditeljima	dežurstvo
1.	<i>pokupi grupe učenika autobusom</i>	<i>objasni na romskom</i>				
2.	<i>prati djecu na autobusu</i>	<i>objašnjava riječi</i>	<i>pomaže djeci s poteškoćama u razvoju</i>	<i>pomaže u razredu, kopira, lijepi plakate, donosi pribor za tjelesni ili likovni</i>		
3.			<i>pomaže djeci</i>	<i>pomaže učiteljima</i>	<i>obavještava roditelje</i>	
4.	<i>okuplja djecu kod autobusne stanice</i>	<i>prevede hrvatsku riječ na romski</i>	<i>pomaže na nastavi, ako treba pomaže učenicima koji su na prilagođenom programu</i>		<i>suraduje s roditeljima</i>	
5.	<i>dočekuje autobus s djecom</i>		<i>pomaže djeci na nastavi</i>	<i>pomaže djelatnicima škole</i>	<i>obilazi roditelje, obavještava ih</i>	<i>dežura i pazi na red</i>
6.	<i>s djecom pričekava autobus</i>	<i>prevede što je potrebno</i>	<i>na satu asistira učeniku, pomaže i ostalima</i>		<i>raznosi pozive, telefonira u domove učenika koji nisu došli na nastavu, ode po roditelje koji nemaju telefon</i>	<i>dežura</i>
7.	<i>ide po romsku djecu kao pratitelj</i>		<i>u prvom razredu dolazi do svakog učenika i ako ne razumije objašnjava mu na romskom</i>	<i>pomaže učiteljici iz 1. razreda, pomaže i ostalim učiteljicama, prema potrebi</i>		<i>dežura</i>

8.	<i>prati djecu na autobusu</i>	<i>sve prevodi</i>	<i>na nastavi je najviše s prvim razredom, po potrebi ide i u ostale razrede, pomaže onima koji su po prilagođenom programu</i>	<i>brine da učenici slušaju učiteljicu</i>		
9.			<i>najviše vremena provodi pomažući u predškoli</i>		<i>dijeli pozive, obavještava roditelje kad moraju doći na individualni razgovor</i>	
10.		<i>objašnjava na bajaškom jeziku</i>	<i>pomaže u svim razredima, radi individualno s djecom koja imaju poteškoće u svladavanju gradiva</i>	<i>dogovara s učiteljicom što će raditi, priprema nastavne materijale</i>		

U ovoj tablici nalaze se potkategorije opisa rada romskog pomagača koje su oni naveli. Pod svakom potkategorijom naveden je njihov opis posla.

Za prvu potkategoriju „pratnja u autobusu“ nisu svi naveli da su pratnja, iako se iz cijelog razgovora doznaje da je 9 od 10 ispitanika pratnja na autobusu. Jedan ispitanik nije pratnja, ne odlazi u naselje, već fond od 8 sati odradi u školi.

Druga potkategorija je „prevođenje na nastavi“. U ovoj kategoriji šest ispitanika izjasnilo se da im je dio posla prevoditi hrvatske riječi na romski jezik. Iz razgovora se doznaje da pomagači najviše vremena provode u prvim razredima jer je u tim razredima najveća potreba za prevođenjem, kako bi učenici i učitelji što bolje i kvalitetnije komunicirali.

Treća potkategorija je „pomaganje učenicima“. Dvije ispitanice navode da se one isključivo kreću u predškoli, te ondje pomaže odgajateljicama. Svi ostali ispitanici koji rade u razrednoj i predmetnoj nastavi navode da pomažu učenicima, pa čak i onima s poteškoćama u razvoju ili pak onima koji su na prilagođenom programu. Dva ispitanika posebno navode prvi razred, kao mjesto gdje najviše pomažu. Četiri

ispitanika navode da pomažu djeci koja imaju poteškoće u razvoju, dok jedna ispitanica navodi da ima ulogu asistenta jednom učeniku.

Četvrta potkategorija je „pomoć učiteljima na nastavi“. Šest od deset ispitanika izjasnilo se da pomaže učiteljima. Drugi ispitanik navodi da je pomoć u razredu, kopira, ljepi plakate, donosi pribor za tjelesni ili likovni, ako treba. Treći samo spominje da pomaže učiteljima, dok ispitanik broj 5 navodi da je pomoć djelatnicima škole. Da pomaže učiteljici iz 1. razreda, a pomaže i ostalim učiteljicama, prema potrebi, navodi ispitanik 7.

Iako svi pomagači u nekom obliku komuniciraju s roditeljima, suradnju s roditeljima u opisu svog posla navelo je 5 pomagača. Da obavještava roditelje navodi ispitanik 3, dok ispitanik 4 navodi da surađuje s roditeljima. Ispitanici 5 i 6 navode da obilaze i obavještavaju roditelje s time da ispitanica 6 zove doma učenicima koji nisu na nastavi, a ponekad i ode po roditelje koji nemaju telefon. Ispitanica 9 navodi da dijeli pozive i obavještava roditelje kad moraju doći na individualni razgovor.

Dežurstvo kao dio svog posla navela su 3 ispitanika. Uz to ispitanik 5 navodi da dežura i pazi na red u školi. Iako su samo tri ispitanika navela da dežuraju, iz intervjua se doznaje da svi pomagači na hodnicima provode odmore dežurajući i pritom paze na sve učenike.

Uz ovih šest potkategorija izdvojene su još dvije posebno zanimljive.

Tablica 6. Kategorije s opisom posla (osobna arhiva)

ispitanik 4	<i>uči djecu da peru ruke</i>
ispitanik 7	<i>zadnja 2 sata pomaže romskoj djeci pisati domaću zadaću</i>

Naime, ispitanik 4 posebno je naglasio higijenu kao vrlo važnu komponentu, te da on uči djecu pranju ruku. Smatram da je to vrlo važno naglašavati učenicima Romima, s obzirom da postoje i oni koji žive u jako lošim uvjetima i kod kuće ih tome ne uče. Druga potkategorija individualni je rad s učenicima. Ispitanik 7 navodi da svakog dana nakon redovne nastave ostaje s učenicima zadnja 2 sata i pomaže romskoj djeci pisati domaću zadaću. Opis posla tog ispitanika dao bi se povezati s jednom izjavom ispitanika o siromaštvu Roma koji govori: *djeca nam dolaze iz romskog naselja gdje*

im je socijalno stanje doista jako teško i gotovo nemaju uvjete za život, a kamoli za učenje. Iz ovih razloga smatram da su spomenuta dva sata jako korisna učenicima, pogotovo onima koji nemaju kod kuće svoj prostor za pisanje domaće zadaće i učenje. Ovdje bih se osvrnula na riječi Novak Milić koja govori da bi uloga romskih pomagača trebala biti presudna u dopunskoj nastavi u kojoj bi romska djeca mogla dobiti dodatna objašnjenja za određene sadržaje ili na kojoj bi im pomagači pomagali u pisanju domaće zadaće (Novak Milić, 2007). U ovoj tablici može se vidjeti da pomagači navode razne uloge u školi. Međutim, postavlja se pitanje jesu li oni dovoljno kompetentni za sve to? Čak četiri ispitanika navode da pomažu djeci s poteškoćama u razvoju, a u opisu ispitanika može se vidjeti da su završili 3 ili 4 razreda srednje škole.

Tablica 7. Kategorije najtežeg dijela posla (osobna arhiva)

Najteži dio posla	nema	rad s roditeljima	disciplina učenika	jezik
Ispitanici	1,2,3,4	5,9,10	6,7,8	5

Što se tiče kategorije najtežeg dijela posla, prva četiri ispitanika tvrde da nemaju najteži dio posla. Prva ispitanica tvrdi da se ona već svemu prilagodila. Treći i četvrti ispitanici govore da nema najtežeg dijela posla, da posao moraš zavljetiti, a oni vole svoj posao. Rad s roditeljima kao najteži dio posla navelo je 3 ispitanika. Ispitanik 5 navodi: „*najveći problem je raditi s roditeljima jer nažalost roditelji su dosta neupućeni u hrvatskom jeziku, ne razumiju hrvatski jezik. Znači najveći problem je jezik.*“ On uz suradnju s roditeljima ističe jezik kao prepreku u dobroj komunikaciji. Ispitanica 9 navodi:“ *Najteži mi je dio podijeliti obavijesti jer sam već par puta imala situaciju da sam im dala, pročitala obavijest, a na kraju ispada da im nisam dala obavijest i da se zato nisu odazvali.* Ispitanik 10 navodi da je najteži rad s roditeljima jer je imao situacije u kojoj su ga optužili da je kriv jer im je došla socijalna radnica. Što se tiče discipline učenika, ispitanica 6 navodi da joj je najteže smiriti učenike kad dođu na nastavu u poslijepodnevnu smjenu. Nadalje, ispitanici 7 i 8 navode da im je najteže disciplinirati učenike tijekom vožnje u autobusu.

Tablica 8. Kategorije najljepšeg dijela posla (osobna arhiva)

Najljepši dio posla	nema	rad s djecom
Ispitanici	1,3,4	2,5,6,7,8,9,10

Prva ispitanica navodi kako nema posebno lijepog dijela posla jer radi već mnogo godina i svemu se prilagodila. Treći i četvrti ispitanik navode da nemaju najljepši dio posla, ali rade s ljubavlju i vole svoj posao. Ostali ispitanici izdvojili su rad s djecom kao najljepši dio posla. Ispitanik 5 i ispitanica 9 navode da im je najljepše što rade s djecom, ispitanica 6 da joj je najljepši dio dok svi rade, a ona im pomaže. Ispitanik 7 navodi da mu je najljepše kad ostane s jednim razredom i može im se posvetiti u svemu. Ispitaniku 8 je najljepše dok s djecom idu na tjelesni, a ispitaniku 10 je najljepše kad je s prvim razredom kad im priča priče, pjeva pjesme...

Iako ispitanici vole svoj posao, kao i rad s djecom, susreću se i s težim dijelovima svoga posla, od kojih izdvajaju rad s roditeljima, disciplinu učenika te jezik. Svladavanje hrvatskoga jezik, kao problem romskih učenika navode i Lapat, Šlezak u svom radu u kojem govore da se romska djeca polaskom u školu susreću s nizom novina, ali i poteškoća, od kojih su najveće nedovoljna usvojenost standardnoga jezika ili dijalekta područja na kojemu žive. Isto tako veliki problem čini i nedostatak kompetencija romske djece na vlastitom jeziku. (Lapat, Šlezak, 2011).

Izjave o tome kako ih doživljavaju učenici.

Svi ispitanici smatraju da su ih djeca dobro prihvatila. Kaže da je djeca jako vole, a i ona njih voli. Vole s njom popričati i podijeliti sve njihove probleme koje imaju (1). Doživljavaju ga kao pomoć, kad imaju problem uvijek mu se obrate, otvaraju mu se (10). Smatram da se romska djeca više otvaraju i povjeravaju svoje obiteljske probleme romskim pomagačima nego učiteljima, budući da pomagači uglavnom poznaju njihovu situaciju. Znaju pravo stanje stvari te im mogu pomoći savjetom, utjehom ili razgovorom s roditeljima. Odgovori ostalih pomagača također su pozitivni o doživljaju učenika: Kaže da ga poštuju, cijene i zadovoljni su s njim, hvale ga da je dobar (2). Kaže da su ga djeca postupno prihvatila te da se i on njima prilagodio, ne samo oni njemu (3). Prihvatili su ga jako dobro i poslušni su (4). Većina učenika ga poštuje i nema problema u vezi toga (5). Učenici ju doživljavaju

jako dobro. Svi je poštuju i uvijek čuje lijepe komentare o sebi (6). Misli da ga dobro doživljavaju jer vidi prijateljske pozdrave. Djeca su dobra, prihvatili su ga i misli da su zadovoljni (7). Učenici ga slušaju i poštuju. I prihvatili su ga (8). Kaže da su poslušni i da se slaže s njima (9). Posebno me se dojmio odgovor ispitanika 10 koji navodi: da su na jednom satu u trećem razredu radili zanimanja i učiteljica je pitala učenike što žele biti kad odrastu. Netko je rekao romski pomagač. Znači da su i učenici spoznali kolika je vrijednost romskih pomagača, tj. da su im oni zapravo velika pomoć i podrška u njihovom školovanju.

Izjave o suradnji s roditeljima.

Svi ispitanici su naveli da surađuju s roditeljima. Neki od njih naveli su pozitivna iskustva, dok neki imaju i negativna iskustva s roditeljima. Pet ispitanika navelo je samo pozitivna iskustva s roditeljima: Što se tiče veze između roditelja i učitelja do sada nije bilo nikakvih problema. Ako nastane kakvi problema on ih poziva da dođu na razgovor pa će s učiteljicom riješiti. Nije bilo nikakvih konflikata između njega i roditelja. Kaže da ga roditelji cijene. Zna se postaviti i izbjegava probleme (2). Kaže da se super u tome snalazi jer poznaje svakoga. Nema nikakvih problema što se tiče ponašanja, ili da nemaju povjerenja u njega ili nešto takvo. Prenosi informacije i od učitelja roditeljima i od roditelja učiteljima i nema nikakvih problema u tome (5). Kaže da ga roditelji dobro prihvaćaju. Kad dođe kod njih lijepo se ponašaju prema njemu. Uglavnom prenosi pozive za roditeljske sastanke (7). Kaže da je posrednik te da svaki dan komunicira s roditeljima. Ili oni dođu kod njega pitati nešto što ih zanima, ili on ide kod njih. Ponekad ga roditelji znaju zvati ako im ne ide pisanje zadaće s djecom. Ako im nešto treba znaju koga nazvati. Svaki dan ide u naselje jer ima raspored 7 + 1. Sedam sati u školi i jedan sat po Naselju (8). Kaže da je posrednica jer dijeli pozive roditeljima. Tvrdi da dobro surađuje s njima. Kad radi popis za predškolu svaki roditelj traži da je njegovo dijete s njezinom grupom, tako da njoj to nešto govori da imaju povjerenje u nju i da znaju da je to dijete sigurno. Tako da je zadovoljna (9).

Dok, nasuprot njih, preostalih 5 ispitanika navode i pozitivne i negativne situacije s roditeljima. Ispitanik 1 navodi da je posrednica i da se dobro snalazi. Bilo je dosta situacija teških, problematičnih, ali u zadnje vrijeme roditelji su jako aktivni, dolaze na radionice, na roditeljske sastanke, vole surađivati s njima. Ona zna kad može ići

do roditelja da mu nešto prenese. Kad su roditelji smireni i trijezni onda dođe k njima. Govori im da se oni uvijek mogu obratiti školi u bilo koje vrijeme, uvijek su dobrodošli i dobit će sve informacije koje ih zanimaju. Ispitanik 3 tvrdi da ima različitih roditelja koji ga malo hvale, malo kude, sad je bolji učitelj, sad je bolji pomagač. Ponekad roditelji govore: „*Joj, pomagač, pa što ćeš ti tu?*“ Kaže da je doživio mnoge neugodnosti, ispao neodgovoran i neprofesionalan, te da se uvijek u njega upiralo prstom, a kasnije se ustanovilo da to nije tako. Ispitanik 4, kao i ispitanik 10 navode da dobro surađuje s roditeljima, osim što ponekad roditelji burno reagiraju pa ih on mora smirivati, dok ispitanik 6 navodi da je problema bilo samo u početku. Roditelji su bili skeptični o svrsi pomagača u školi. Uz početne neugodne situacije, ispitanik navodi da gradi s njima dobar odnos kako bi oni u nju vjerovali. Bilo je svakakvih situacija s njima, i dobrih i loših, ali sve je to završilo i dobro surađuju.

13. ZAKLJUČAK

Uloga pomagača u razvijenim zemljama izrazito je bitna i dobro razvijena. U Švedskoj, dijete koje ne zna švedski jezik, a ulazi u redovno švedsko obrazovanje dobiva svog pomagača, koji s njime sjedi i pomaže mu prevodeći i objašnjavajući što se događa na satu. U Hrvatskoj pomagač dolazi tek na pokoji sat u pojedini razred te se podrazumijeva da bude pomoć svim romskim učenicima u razredu. Vrijeme romskog pomagača u razredu ipak može biti korisno i na zadovoljstvo nastavnika i učenika. Kao što je bila i pretpostavka ovog rada, romski pomagači tvrde da su velika pomoć u komunikaciji između roditelja i učitelja, jer su njihovi posrednici. Isto tako smatraju da su pomoć i učenicima, posebno prvim razredima, kojima prevode i pomažu da se snađu u novoj okolini. Kako navodi Novak Milić (2007), romske bi pomagače trebalo naročito koristiti u onim dijelovima nastavnog sata za koje se smatra da će prijevodom obrađivanog sadržaja na romski znatno ubrzati razumijevanje i učenje kod romskih učenika. Također trebalo bi se poraditi na obrazovanju romskih pomagača. Naime, iako se oni trude pomoći i učenicima i učiteljima, nemaju dovoljna znanja i vještine da bi u potpunosti prihvatili ulogu svog posla jer imaju završena samo tri ili četiri razreda srednje škole. Za razliku od njih, učitelji, moraju posjedovati kompetencije koje stječu tijekom svog školovanja na učiteljskim studijima. Lončarić i Pejić Papak (2009) u svom radu navode niz kompetencija učitelja, kao što su npr. kompetencije rada s djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama (učenici s teškoćama, daroviti i talentirani učenici); kritičko mišljenje, rješavanje problema, kulturna svijest i izražavanje, osobni i socijalni razvoj kao i brojne druge. Učitelji također stječu znanja iz pedagogije, vještine potrebne za vođenje učenika i pružanje podrške učenicima... Navedena znanja, vještine i kompetencije bile bi korisne i romskim pomagačima jer nekoliko seminara godišnje nije dovoljno za njihov uspješan rad s učenicima. Postoji nekoliko poteškoća koje su prepreka uspješnom radu pomagača u školama. Njihova uloga kao romskog pomagača u školi nije jasno definirana ni u školi ni u romskoj zajednici. Kao najvažnije ističe se nepostojanje sustavnog obrazovanja za romske pomagače u nastavi u okviru neke od obrazovnih institucija, što rezultira nedovoljnim znanjima pomagača o pedagogiji, didaktici i psihologiji djeteta. (Novak Milić, 2007). Zbog navedenih razloga važna je suradnja između učitelja i romskih pomagača za dobrobit i kvalitetno obrazovanje Roma.

LITERATURA

1. Bagić, D., Burić, I., Dobrotić, I., Potočnik, D. i Zrinščak, S. (2014). *Romska svakodnevnica u Hrvatskoj: prepreke i mogućnosti za promjenu*. Preuzeto s <http://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/undp-hr-roma-everyday-2015.pdf> (06.09.2016.)
2. Bakić-Tomić, Lj. i Lapat, G. (2014). *Prošlost i tradicijsko blago Roma*. U Lj. Bakić-Tomić (Ur.), Zbornik radova Jednake mogućnosti – bolja integracija romske djece u obrazovni sustav RH (str. 10-19). Zagreb: Udruga za promicanje obrazovanja u Republici hrvatskoj „Kali Sara“
3. Bartosz, A. (1994). *Nie bój się cygana*. Sejny: Pogranicze.
4. Bauk, F. (1982). *Razvoj predškolskih ustanova i osnovnog školstva na području Međimurja od 1945. do 1975.*, Zagreb, Filozofski fakultet
5. Cifre, P. (1980). *Teimognage d'un gitan*. U: On the move (str. 153-154). Vatican, Pontificia Commissio de Sprituali Migratorum atque Itinerantium Cura
6. Čubelić, T. (1979). *Kako su Romi viđeni i vrednovani u usmenom narodnom stvaralaštvu jugoslavenskih naroda*, (separat), Dojran, Združenie na etnolozite na Makedonija
7. Dunin, E. (1971). *Gybsy wedding: Dans and Customs*, Makedonski folklor, Skopje, (str. 7-8; 317-325).
8. Đurđević, G. (2009). *Povijest i običaji autohtonih hrvatskih Roma – Lovara*, Bjelovar, Centar savjetovanja, edukacije i kulture Roma
9. Đurić, R. (1988). *Cigani sveta*, Beograd, Jugoslavenska revija
10. Horvat, A. (2009). *Segregacijom do integracije*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 46, 2/2009., (str 443- 472).
11. Hobljaj, P. (ur.) (2008). *Ravnopravan pristup Roma kvalitetnom odgoju i obrazovanju: izvještaji o praćenju 2007. (Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Slovačka)*. Zagreb: Institut Otvoreno društvo = Open society institute

12. Hrvatić, N. (2014). *Novi put – novo drom – nove kalja*, Interkulturalni pristup odgoju i obrazovanju Roma u Hrvatskoj, znanstvena monografija, Zagreb – Pitomača
13. Hudrovich, P. (1995). *The right to respect for Gypsy identity and the demands imposed by a multi-ethnic society*, Zingari Oggi – Tra storia e Nuove Esigenze Pastoralì (str. 241-245), Vatican, Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People
14. Kajtazi, V. (2015). *Svjetski dan romskog jezika sa themesqo dives e rromane chibaqo, world day of rromani language*, Zagreb, Kali Sara
15. Kottak, C. P. (1991). *Anthropology: the exploration of human diversity*, New York, McGraw-Hill, Inc
16. Lacková, E. (1993). *Máme vlastnú kultúru*, Roma, Bratislava
17. Lapat, G., Šlezak, H. (2011). *Percepcija učenika Roma o važnosti obrazovanja* // Monografija međunarodnog znanstvenog skupa Suvremene strategije učenja i poučavanja / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za odgojne i obrazovne znanosti. (str. 91-104). Preuzeto s

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=106022 (08.09.2016.)
18. Lapat, G., Vojak, D., Šlezak, H. (2015). *Iz povijesti i sadašnjosti obrazovanja Roma u Hrvatskoj* // Zbornik radova sa naučnog skupa: Nastava i nauka u vremenu i prostoru, Učiteljski fakultet u Prizrenu – Leposavić, (str. 373 – 386).
19. Liégeois, J.P. (1994). *Roma, Tsiganes, Voyageurs*, Strasbourg, Conesil de l'Europe
20. Lončarić, D. i Pejić Papak, P. (2009). *Profiliranje učiteljskih kompetencija*, Odgojne znanosti. Preuzeo s

https://bib.irb.hr/datoteka/450386.Loncaric_PejicPapak_2009_Profiliranje_uciteljskih_kompetencija.pdf (09.09.2016.)
21. Matasović, J. (1928). *Cigani doba terezijanstva i jozefinizma*, Zagreb, Narodna starina

22. Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana, Visoka šola za socialno delo.
23. NCVVO (2010). Analiza rezultata istraživanja provedenog u sklopu projekta „*Pristupačnije i kvalitetnije obrazovanje Roma u Republici Hrvatskoj*“, Zagreb. Preuzeto s

http://dokumenti.ncvvo.hr/Kvaliteta_obrazovanja/Romi/analiza_rezultata.pdf
(06.09.2016.)
24. Nicolini, B. (1980). *La famiglia zingara oggi*. U: *On the move*, (str. 120-145), Vatican, Pontificia Commissio de Sprituali Migratorum atque Itinerantium Cura
25. Novak Milić, J. (2007). *Uloga romskih pomagača u nastavi*. U L. Cvikić (Ur), *Drugi jezik hrvatski*, (str. 98-99). Zagreb, Profil
26. Plattner, S. (ur.) (1989). *Economic Anthropology*, Stanford-CA., Stanford University Press
27. Pongrac, Z. (2003). *Gjelem Gjelem*, zbirka ciganskih ili romskih pjesama i melodija, Zagreb, Profil
28. Redzosko, Y. (1992). *Problems of orthographi*, Patrin, Amsterdam, 1;(str. 20-21).
29. Rishi, W.R. (1990). *O afinipe* (pasutinipe), Zingari oggi, Torino
30. Sharma, N.K. (1994). *Carries of Indian Traditional Art and Craft*, Roma, Chandigarh, 41; (str. 24-27).
31. Šimeg, M. (2000). *Obrazovanje Roma u Međimurskoj županiji – Kako iz začaranog kruga*, Zagreb, Školske novine
32. Taradi, J. (1990). *Dolazak u Međimurje*, Međimurje. Čakovec, 17; (str. 27-28).
33. Udruga „Romska prava“ Sisak (2013). *Naša prava – slikovnica o pravima djeteta*
34. Uhlik R. i Radičević, B. (1957). *Ciganska poezija*, Sarajevo, Svjetlost
35. Vlada Republike Hrvatske (2003). *Nacionalni program za Rome*

PRILOZI

Izjave s obzirom na definirane aspekte:

Ispis izjava o opisu posla

1. pokupi prvu grupu učenika na stanici (1)
2. pokupi drugu grupu učenika (1)
3. posloži djecu u red za autobus (1)
4. pomaže pri skidanju jakne i obuvanju papuča (1)
5. objašnjava na romskom (1)
6. prati djecu na autobusu (2)
7. objašnjavanja riječi (2)
8. pomaže u razredu, kopira, ljepi plakate, za tzk ako treba neki pribor, za likovni (2)
9. pomaže djeci s poteškoćama u razvoju (2)
10. objašnjava na romskome (2)
11. obavještava roditelje (3)
12. pomaže djeci, a i učiteljima (3)
13. surađuje s roditeljima (4)
14. pomaže na nastavi, sjedi pokraj djece koja su na prilagođenom programu i rješava zadatke s njima (4)
15. okuplja djecu kod autobusne stanice (4)

16. pregledava imaju li papuče, promatra ih kako se ne bi tukli, svađali ili igrali po hodnicima (4)
17. sjedi s onim kome je potrebno (4)
18. pomaže da izvade knjige van, bilježnice (4)
19. prevodi hrvatsku riječ na romski (4)
20. uči ih da peru ruke (4)
21. isprati ih autobusom (4)
22. pomaže djeci i djelatnicima škole (5)
23. dočekuje autobus s djecom (5)
24. dežura, prati djecu u razrede (5)
25. na nastavi s njima (5)
26. dežura i pazi da se nešto ne dogodi (5)
27. prati djecu na autobus (5)
28. obilazi roditelje, obavještava ih o nekim stvarima (5)
29. razmjenjuje informacije između škole i roditelja (5)
30. s djecom čeka autobus (6)
31. dežura (6)
32. na satu asistira učeniku (6)
33. pomaže i ostalima (6)
34. prevodi što je potrebno (6)
35. raznosi pozive (6)
36. telefonira u dom učenika koji nisu došli na nastavu (6)
37. odlazi po roditelje koji nemaju telefon (6)

- 38. pomaže učiteljici iz 1. razreda (7)
- 39. pomaže i ostalim učiteljicama, prema potrebi (7)
- 40. u prvom razredu individualno objašnjava na romskom ako ne razumije (7)
- 41. ide po romsku djecu kao pratitelj (7)
- 42. dežura (7)
- 43. prati učenike u razrede (7)
- 44. priprema učenike za rad (7)
- 45. zadnja 2 sata pomaže romskoj djeci pisati domaću zadaću (7)
- 46. prati ih na autobusu (7)

- 47. prati djecu na autobusu (8)
- 48. na nastavi je najviše s prvim razredom (8)
- 49. sve prevodi i pomaže (8)
- 50. po potrebi odlazi i u ostale razrede (8)
- 51. pomaže da učenici slušaju učiteljicu (8)
- 52. pomaže onima koji su na prilagođenom programu (8)

- 53. dijeli pozive (9)
- 54. obavještava roditelje kad moraju doći na individualni razgovor (9)
- 55. najviše vremena provodi u predškoli (9)
- 56. mora vidjeti tko nedostaje (9)
- 57. mora po obavijesti koje dijeli (9)
- 58. radi natuknice koje dobije (9)
- 59. kad dođe doma mora podijeliti pozive (9)

- 60. pomaže u svim razredima (10)
- 61. radi individualno s djecom koja imaju poteškoće u svladavanju gradiva (10)
- 62. dogovara s učiteljicom što će raditi (10)
- 63. priprema nastavne materijale (10)
- 64. priprema razred (10)
- 65. objašnjava na bajaškom jeziku (10)
- 66. pomaže i objašnjava kad treba (10)

Ispis izjava o najtežem i najljepšem dijelu posla

1. Svemu se prilagodila tako da nema najtežeg i najljepšeg dijela posla. (1)
2. Najtežeg dijela nema, a najljepše mu je što su ga djeca prihvatila i poštuju ga. (2)
3. Nije se suočio s teškim preprekama, radi sa ljubavlju i voli taj posao. (3)
4. Nema ni najtežeg ni najljepšeg dijela posla. Posao moraš zavoljeti, a on ga je zavolio. (4)
5. Najljepše je što radi s djecom, a najveći problem je raditi s roditeljima. (5)
6. Najteže joj je kad ne može posjesti i smiriti učenike da poslušaju učitelja, a najljepši dio joj je dok svi lijepo rade, a ona im pomaže. (6)
7. Najteže mu je na autobusu kad se djeca naguravaju i tuku, a najljepše kad ostane s jednim razredom i može im se posvetiti u svemu. (7)
8. Najteži dio posla mu je uspostaviti red na autobusu, a najljepše je dok s djecom idu na tjelesni. (8)
9. Najteži dio joj je suradnja s roditeljima, a najljepše kad je s djecom (9)
10. Najteži dio je rad s roditeljima, a najljepše mu je s prvim razredom kad im priča priče, pjeva pjesme... (10)

Ispis izjava o tome kako ih doživljavaju učenici

1. Kaže da je djeca jako vole, a i ona njih voli. Vole s njom popričati i podijeliti sve njihove probleme koje imaju. (1)
2. Kaže da ga poštuju, cijene i zadovoljni su s njim. Hvale ga da je dobar. (2)
3. Kaže da su ga djeca postupno prihvatila te da se i on njima prilagodio, ne samo oni njemu. (3)
4. Prihvatili su ga jako dobro i poslušni su. (4)
5. Većina učenika ga poštuje i nema problema u vezi toga. (5)
6. Učenici ju doživljavaju jako dobro. Svi je poštuju i uvijek čuje lijepe komentare o sebi. (6)
7. Misli da ga dobro doživljavaju jer vidi prijateljske pozdrave. Djeca su dobra, prihvatili su ga i misli da su zadovoljni. (7)
8. Učenici ga slušaju i poštuju. Prihvatili su ga. (8)
9. Kaže da su poslušni i da se slaže s njima. (9)

10. Kaže da su na jednom satu u trećem razredu radili zanimanja i učiteljica je pitala učenike što žele biti kad odrastu. Netko je rekao romski pomagač. To govori sve kako ga doživljavaju. Djeca ga vole. Doživljavaju ga kao pomoć, kad imaju problem uvijek mu se obrate, otvaraju mu se. Voli ovaj posao samo zbog djece. (10)

Ispis izjava o suradnji s roditeljima

1. Kaže da je posrednica i da se dobro snalazi. Bilo je dosta situacija teških, problematičnih, ali u zadnje vrijeme roditelji su jako aktivni, dolaze na radionice, na roditeljske sastanke, vole surađivati s njima... Ona zna kad može ići do roditelja da mu nešto prenese. Kad su roditelji smireni i trijezni onda dođe k njima. Govori im da se oni uvijek mogu obratiti školi u bilo koje vrijeme, uvijek su dobrodošli i dobit će sve informacije koje ih zanimaju. (1)

2. Što se tiče veze između roditelja i učitelja do sada nije bilo nikakvih problema. Ako nastane kakvi problema on ih poziva da dođu na razgovor pa će s učiteljicom riješiti. Nije bilo nikakvih konflikata između njega i roditelja. Kaže da ga roditelji cijene. Zna se postaviti i izbjegava probleme. (2)

3. Tvrdi da ima različitih roditelja koji ga malo hvale, malo kude, sad je bolji učitelj, sad je bolji pomagač. Ponekad roditelji govore: „Joj, pomagač, pa što ćeš ti tu?“ Kaže da je doživio mnoge neugodnosti, ispao neodgovoran i neprofesionalan, te da se uvijek u njega upiralo prstom, a kasnije se ustanovilo da to nije tako. (3)

4. Kaže da je posrednik između učitelja i roditelja, a komunicira u vezi izostanaka, zatim ako se roditelji nisu odazvali na roditeljski sastanak, tada ih obavještava kakvi su učenici. Ponekad roditelju burno reagiraju pa ih on mora smirivati. (4)

5. Kaže da se super u tome snalazi jer poznaje svakoga. Nema nikakvih problema što se tiče ponašanja, ili da nemaju povjerenja u njega ili nešto takvo. Prenosi informacije i od učitelja roditeljima i od roditelja učiteljima i nema nikakvih problema u tome. (5)

6. Kaže da je posrednica. Ako treba nekoga nazvati doma ona ih kontaktira, onda dođu u školu. I tamo često bude prisutna kako bi im prevela ako ne razumiju što im učitelj govori na hrvatskom. Također ona im nosi pozive, opomene, izvještaje o učenicima. Problemi su bili samo na početku, poslije su roditelji shvatili svrhu pomagača, vidjeli su što sve rade i shvatili da je super što je tu netko tko im može prenijeti informacije i sve što im treba. Kaže da gradi s njima dobar odnos kako bi oni u nju vjerovali. Bilo je svakakvih situacija s njima, i dobrih i loših, ali sve je to završilo i dobro surađuju. (6)

7. Kaže da ga roditelji dobro prihvaćaju. Kad dođe kod njih lijepo se ponašaju prema njemu. Uglavnom prenosi pozive za roditeljske sastanke. (7)

8. Kaže da je posrednik te da svaki dan komunicira s roditeljima. Ili oni dođu kod njega pitati nešto što ih zanima, ili on ide kod njih. Ponekad ga roditelji znaju zvati ako im ne ide pisanje zadaće s djecom. Ako im nešto treba znaju koga nazvati. Svaki dan ide u naselje jer ima raspored 7 + 1. Sedam sati u školi i jedan sat po Naselju. (8)

9. Kaže da je posrednica jer dijeli pozive roditeljima. Tvrdi da dobro surađuje s njima. Kad radi popis za predškolu svaki roditelj traži da je njegovo dijete s njezinom grupom, tako da njoj to nešto govori da imaju povjerenje u nju i da znaju da je to dijete sigurno. Tako da je zadovoljna. (9)

10. Većina roditelja gleda na njega kao podršku, nemaju ništa protiv i mišljenja su da su pomagači potrebni jer pomažu njihovoj djeci. Postoje situacije kad roditelji dolaze u školu, burno reaguju, on priskoči i pomogne riješiti problem. On uspostavlja dobar odnos. (10)

KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA

Iva Marciuš rođena je 27. prosinca 1992. godine u Čakovcu. Godine 1999. upisuje Osnovnu školu dr. Ivana Novaka u Macincu, a 2007. Gimnaziju Josipa Slavenskog u Čakovcu. Vozački ispit položila je 2010. godine. Srednju školu završava 2011. godine i upisuje Učiteljski fakultet u Čakovcu, modul odgojne znanosti. Tečaj hrvatskoga znakovnog jezika uspješno je položila 2016. godine.

Izjava o samostalnoj izradi rada

IZJAVA

Izjavljujem da sam diplomski rad izradila samostalno, koristeći se vlastitim znanjem i navedenom literaturom.

Zahvaljujem mentoru prof. dr. sc. Milanu Matijeviću i sumentoru dr.sc. Goranu Lapatu za pomoć pri odabiru teme diplomskog rada te za pomoć tijekom izrade rada.

Zahvaljujem i svojoj obitelji na potpori tijekom studija.

Potpis pristupnika

Izjava o javnoj objavi rada

Naziv visokog učilišta

IZJAVA

kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i javno objavi moj
rad

naslov

vrsta rada

u javno dostupnom institucijskom repozitoriju

i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona i znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).

U _____

Ime Prezime

OIB

Potpis
